

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

delen. De ‘politiek’, als vertegenwoordiger van ons allen, zal de beslissing moeten nemen of en welke dure ambulante therapie uit de basisverzekering zal worden vergoed.

De keuze voor de Beurs van Berlage en de keus om een dag te organiseren over wetenschappelijk onderzoek, waarmee we laten zien dat we met beide benen in de maatschappij staan, laat onverlet dat de verdere ontwikkeling van de klassieke psychoanalyse al onze steun en aandacht verdient. Nu al met heimwee, denk ik aan de Olofskapel, waar analytici voornamelijk spraken over de ins en outs van het analytische werk op de bank.

‘Columbo and the mentalising hand’

Verslag van

Studiedag Mentalisation-Based Treatment (MBT) — Recente ontwikkelingen van deze methode in de behandeling van persoonlijkheidsmoeilijkheden (met Prof. dr. Peter Fonagy) [Kortenbergh, 18 april 2008]

JENS DE VLEMINCK

De psychoanalytisch-psychotherapeutische afdeling van het UPC KU Leuven Campus Kortenberg heeft met een vijfendertigjarige staat van dienst een gerespecteerde plaats afgedwongen in het landschap van de geestelijke gezondheidszorg. Dat haar faam in deze de Europese grenzen overstijgt, werd opnieuw duidelijk met het indrukwekkende ‘bezoek’ van Prof. Peter Fonagy. Deze ontwikkelde samen met Anthony Bateman de eerste *evidence-based* techniek voor de behandeling van persoonlijkheidsstoornissen: Mentalisation-Based Treatment (MBT). Sinds een vijftiental jaar fungeert

Fonagy als inspiratiebron voor het door de afdeling Klinische Psychotherapie voor Persoonlijkheidsmoeilijkheden (KLIPP) georganiseerde behandelings- en onderzoeksprogramma (Vermote 2007). Fonagy’s dynamische aanwezigheid beoogde de deelnemers vertrouwd te maken met deze innovatieve methode op een wijze die een louter theoretische uiteenzetting of stand van zaken van het onderzoek overstijgt. Daarmee werd ruimschoots tegemoetgekomen aan datgene waarvoor de vele aanwezige klinici zich hadden ingeschreven: concrete wenken voor de dagelijkse psychotherapeutische praktijk.

Niet onaangedaan door Rudi Vermotes lofrede, besteeg Fonagy met zijn imposante gestalte het spreekgestoelte voor een theoretische opwarmer vóór de klinische hoofdmoot. Met de nodige flair stak de geroutineerde spreker van wal met een conceptuele analyse van het begrip ‘mentaliseren’. Dit is een grotendeels voorbewuste, op verbeeldingskracht gebaseerde activiteit, waarbij de focus ligt op de mentale toestanden in de persoon zelf of in anderen. Fonagy onderstreepte daarbij zowel de wezenlijke verbondenheid van het emotionele en het cognitieve, als de ontwikkelingspsychologische en interpersoonlijke dynamiek van het psychische groeiproses. Met expliciete verwijzingen naar Bowlby en Lorenz maakte Fonagy het belang duidelijk van de evolutionair bepaalde, wederkerige band tussen ouder (hechtingsfiguur) en kind. Het is binnen deze hechtingsrelatie dat het bij de borderlineproblematiek (BPD) misloopt. Het kleine kind, dat is aangewezen op de capaciteit tot ‘gemarkeerd spiegelen’ van de moeder, zal bij de afwezigheid van deze duidelijk herkenbare, contingente spiegeling in een later stadium een verstoorde hechting ontwikkelen. Kinderen én ouders met een veilige hechtingsgeschiedenis zijn kennelijk beter in het mentaliseren. Een problematische hechtingsrelatie kan aanleiding geven tot het ontstaan van een vervreemd zelf in plaats van de subjectieve beleving van een han-

delend persoon of «ik-heid». Via het mechanisme van de projectieve identificatie zal dit gesplitste of incoherente zelf tevergeefs proberen controle te krijgen over de traumatiserende ander en het afgesplitste zelf. Bij de BPD is er aldus sprake van een hyperactivering van het hechtingssysteem die uitloopt in een hechtingspatroon gekenmerkt door instabiliteit en intensiteit van de relaties. Het gedissocieerde zelf wordt geëxternaliseerd en er is sprake van een addictieve band, waarbij het gehate zelf wordt gestraft. Fonagy wist deze inzichten te valoriseren in een coherent discours dat overtuigend was onderbouwd met recent neurowetenschappelijk onderzoek. Daaruit blijkt dat de hersencentra die in het geding zijn bij (de afwezigheid van) het mentaliseren dezelfde zijn in zowel de relatie met de vroegste hechtingsfiguren als in de interactie met de therapeut. Dit verklaart Fonagy's therapeutisch optimisme: de therapie vormt een noodzakelijke mogelijkhedenvoorwaarde voor een stijging van het mentalisatieniveau en een zich transformerende hechtingsrelatie. De vicieuze cirkel van het falend mentaliseren dat uitloopt op een hyperactivering van het hechtingssysteem en een erop volgende inhibitie van de emotionele en sociale hechtingsstructuren, wordt zo doorbroken. Fonagy spreekt over drie modi die contraproductief zijn bij het mentaliseren: de psychische equivalentiemodus (interne en externe realiteit vallen samen), de alsof-modus (sterke scheiding tussen psychische en fysieke realiteit die leidt tot pseudomentalisatie) en de teleologische modus (psychische veranderingen zijn enkel reëel als ze voortvloeien uit waarneembare acties). Deze modi verglijden in een verlies aan mentaliseringscapaciteit potentieel resulterend in zelfbeschadiging, zelfdestructie en zelfmoord. De namiddag was helemaal gewijd aan de praktijk van MBT, waarbij de rol en de vaardigheden van de therapeut uitgebreid onder de loep werden genomen. Fonagy hield een warm pleidooi voor een zekere therapeutische nederigheid. Hij vergeleek

de MBT-therapeut met Columbo, de politie-inspecteur uit de gelijknamige televisieserie, die niets weet, met de «mentaliserende hand» aangeeft wanneer iets niet duidelijk is en zich er vervolgens als een Schotse terriër in vastbijt. De therapeut focust op de emoties, deinst er niet voor terug de eigen gevoelens in de sessie te brengen of eigen «fouten» toe te geven, en bewaakt het mentalisatieniveau van de sessie. «Klassieke» psychoanalytici fronsten mogelijk de wenkbrauwen toen ze vernamen dat de therapeut redelijk actief-directief kan zijn, niet gefocust op het verleden en de duiding van onbewuste intenties. Bij de bespreking van de structuur van de MBT-behandeling benadrukte Fonagy onder andere de positieve invloed van psycho-educatie, de rol van sociale stabilisatie en de nauwgezette uitwerking van een crisisbeleid bij de aanvang van de behandeling als remedie tegen het hoge risico op voortijdige therapiebeëindiging. Het geplande overzicht van het follow-uponderzoek werd met unanieme instemming van het publiek tot een absoluut minimum beperkt. Het was duidelijk dat de zaal snakte naar het beloofde praktijkvoorbeeld. Het op film vastgelegde rollenspel werd door de hoofdrolspelers, Bart Vandeneede (KLIPP) en Liesbet Nijssens (De Viersprong) ronduit schitterend vertolkt en becommentarieerd. De aandachtige luisteraar werd getraakteerd op een aha-erlebnis van de *do's* en *don'ts* die Fonagy eerder die dag had gelanceerd. Alsof hij er zelf ook niet genoeg van kon krijgen, ontlokte Fonagy een geïmproviseerd rollenspel waarbij hij zelf in de vertrouwde rol van therapeut kroop. Met het enthousiasme van een kind dat eindelijk op zijn favoriete speeltuig mocht, antwoordde hij op de theoretische vragen uit de zaal met een levendig schouwspel dat zijn antwoord plastisch gestalte gaf. Fonagy had duidelijk de tijd van zijn leven. Toch zorgde een kritische vraag over de eigenheid van de MBT in relatie tot andere therapievormen bijna voor een valse noot. Met enige ergernis gaf Fonagy te kennen dat hij deze

vraag met de regelmaat van de klok voor de voeten geworpen krijgt. Opnieuw verontschuldigde hij er zich op bijna potsierlijke wijze voor dat MBT allesbehalve originaliteit claimt om vervolgens goed geluimd als tevoren verder te gaan. Daarbij was hij ook bereid toe te geven dat onder meer inzake differentiatie van de behandeling naar gelang de patiëntengroep en de mogelijke oorzaken van voortijdige therapiebeëindiging (o. a. door comorbiditeit) verder onderzoek broodnodig blijft. Op deze wijze kwam een eind aan een boeiende namiddag vol praktische weetjes. Geen nood voor hen die Fonagy's inspirerende uiteenzetting hebben gemist. Zij kunnen alles nog eens

rustig nalezen in het aanbevelenswaardige en overzichtelijke praktijkboek (Bateman & Fonagy 2007).

Literatuur

- BATEMAN, A. W. & FONAGY, P. (2007). *Mentaliseren bij de borderline persoonlijkheidsstoornis — Praktische gids voor hulpverleners in de GGZ*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- VERMOTE, R. (2007). Klinische psychotherapie bij persoonlijkheidsstoornissen. Een driedimensioneel model van verandering, de implementatie in een behandelsetting en onderzoek. In M. Hebbrecht & M. Willemsen (red.), *De borderline patiënt in dagbehandeling* (p. 61-79). Leuven: Garant.